

IJTIMOYIY TARMOQLARDAN FOYDALANISH VA O'SMIRLARNING IDENTIKLIK SHAKLLANISHI O'RTASIDAGI BOG'LIQLIK

Zufarova Yulduzxon Muxiddin qizi

Perfect University

Gumanitar fanlar kafedrası o'qituvchisi

<https://orcid.org/0009-0008-3869-6847>

yulduzkhonzufarova1990@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur tezisda ijtimoiy tarmoqlardan foydalanishning o'smirlar identikligi shakllanishiga ta'siri psixologik nuqtai nazardan tahlil qilinadi. O'smirlik davri shaxs rivojlanishining muhim bosqichi bo'lib, ushbu davrda "Men" konsepsiyasi, o'zini anglash va ijtimoiy identiklikning shakllanishi jadallashadi. Zamonaviy raqamli muhit, xususan ijtimoiy tarmoqlar o'smirlarning o'zini namoyon etishi, tengdoshlari bilan muloqoti hamda o'ziga baho berish jarayonlariga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Tadqiqot natijalari ijtimoiy tarmoqlarning identiklik rivojlanishiga ham ijobiy, ham salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkinligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: identiklik, o'smirlik, ijtimoiy tarmoqlar, raqamli muhit, o'zini anglash, "Men" konsepsiyasi, ijtimoiy identiklik.

Kirish

XXI asrda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi natijasida ijtimoiy tarmoqlar o'smirlar hayotining ajralmas qismiga aylandi. Instagram, Telegram, TikTok, Facebook va boshqa platformalar yoshlarning kundalik muloqot, axborot almashish va o'zini ifodalash vositasi sifatida keng qo'llanilmoqda. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, dunyo bo'yicha o'smirlarning katta qismi kuniga bir necha soat vaqtini ijtimoiy tarmoqlarda o'tkazadi.

Psixologiyada o'smirlik davri identiklik shakllanishining eng muhim bosqichi sifatida qaraladi. Identiklik shaxsning o'zini anglash, o'ziga xosligini his etish va jamiyatdagi o'rnini belgilash jarayonini ifodalaydi. Ushbu davrda yoshlar o'z qiziqishlari, qadriyatlarini, maqsadlari va ijtimoiy rollarini aniqlashga intiladilar. Shu sababli ijtimoiy tarmoqlarning identiklik shakllanishiga ta'sirini o'rganish dolzarb ilmiy muammo hisoblanadi.

Tadqiqotning nazariy asoslari

Identiklik tushunchasi psixologiya fanida keng o'rganilgan. Amerikalik psixolog Erik Erikson identiklikni shaxs rivojlanishining markaziy elementi sifatida tavsiflagan va o'smirlik davrini "identiklikka erishish va rol chalkashuvi" bosqichi deb ta'riflagan. Uning fikricha, aynan o'smirlik davrida inson "Men kimman?" degan savolga javob izlaydi.

J. Marcia esa Erikson nazariyasini rivojlantirib, identiklikning to'rtta maqomini ajratib ko'rsatgan: identiklikka erishganlik, moratoriy, muddatidan oldin qabul qilingan identiklik va diffuz identiklik. Ushbu maqomlar shaxsning qaror qabul qilish va o'zini anglash darajasini ifodalaydi.

Zamonaviy tadqiqotlar ijtimoiy tarmoqlar identiklik shakllanishining yangi virtual makonini yaratganligini ko'rsatmoqda. Raqamli muhitda o'smirlar o'zlarini taqdim etish, fikr bildirish, ijtimoiy guruhlarga qo'shilish va boshqalar tomonidan baholanish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Ijtimoiy tarmoqlarning identiklik shakllanishiga ta'siri

Ijtimoiy tarmoqlarning ijobiy ta'sirlaridan biri o'smirlarga o'z qiziqishlari va qobiliyatlarini namoyon qilish imkoniyatini berishidir. Virtual platformalar yoshlarning o'z fikrlarini erkin ifodalashiga, ijodiy salohiyatini rivojlantirishiga va turli ijtimoiy guruhlar bilan muloqot o'rnatishiga yordam beradi. Bu esa ijobiy identiklik rivojlanishini qo'llab-quvvatlaydi.

Shuningdek, ijtimoiy tarmoqlar o'smirlarga turli madaniyatlar, qadriyatlar va hayotiy tajribalar bilan tanishish imkonini yaratadi. Natijada shaxsning dunyoqarashi kengayadi va o'zini anglash jarayoni boyiydi.

Biroq ijtimoiy tarmoqlarning salbiy jihatlari ham mavjud. O'smirlar ko'pincha o'zlarini boshqalar bilan taqqoslaydilar. Idealizatsiyalashgan tasvirlar va muvaffaqiyat namunalari o'ziga bahoning pasayishiga sabab bo'lishi mumkin. Layklar soni, obunachilar miqdori va virtual mashhurlikka haddan tashqari e'tibor qaratish tashqi bahoga qaramlikni kuchaytiradi.

Bundan tashqari, virtual identiklik bilan real identiklik o'rtasidagi tafovut psixologik ziddiyatlarni keltirib chiqarishi mumkin. Ba'zi hollarda o'smirlar internetda o'zlarining ideal obrazini yaratishga intilib, haqiqiy shaxsiy xususiyatlarini yashirishga harakat qiladilar. Bu esa identiklik inqirozi va ichki nomuvofiqlik hissini kuchaytirishi mumkin.

Tadqiqot natijalari va muhokama

Mavjud ilmiy tadqiqotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish intensivligi va identiklik shakllanishi o'rtasida sezilarli bog'liqlik mavjud. Ayniqsa, faol kontent yaratuvchi va muloqotga kirishuvchi o'smirlarda o'zini anglash darajasi nisbatan yuqori bo'lishi kuzatilgan. Biroq passiv kuzatuvchi sifatida ko'p vaqt sarflovchi o'smirlarda o'ziga bahoning pasayishi va ijtimoiy taqqoslashning kuchayishi aniqlangan.

Ijtimoiy tarmoq omili	Identiklikka ijobiy ta'siri	Identiklikka salbiy ta'siri
-----------------------	-----------------------------	-----------------------------

Ijtimoiy tarmoq omili	Identiklikka ijobiy ta'siri	Identiklikka salbiy ta'siri
O'zini namoyon qilish	O'zini anglash rivojlanadi	Sun'iy obraz yaratish
Tengdoshlar bilan muloqot	Ijtimoiy identiklik kuchayadi	Qaramlik shakllanishi
Fikr almashish	Dunyoqarash kengayadi	Konflikt va stress
Taqqoslash jarayoni	Motivatsiya ortishi mumkin	O'ziga baho pasayishi
Virtual guruhlar a'zolik	Mansublik hissi kuchayadi	Individual xususiyatlarning yo'qolishi

Xulosa

Ijtimoiy tarmoqlar zamonaviy o'smirlarning identiklik shakllanishida muhim omillardan biri hisoblanadi. Ular yoshlarga o'zini ifodalash, ijtimoiy aloqalarni rivojlantirish va yangi tajribalarni o'zlashtirish imkonini beradi. Shu bilan birga, noto'g'ri va me'yordan ortiq foydalanish o'ziga bahoning pasayishi, virtual qaramlik va identiklik inqiroziga olib kelishi mumkin. Shu sababli o'smirlarning raqamli madaniyatini rivojlantirish, ularda tanqidiy fikrlash va sog'lom media iste'moli ko'nikmalarini shakllantirish muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. G'oziyev E.G'. Ontogenez psixologiyasi. – Toshkent: Noshir, 2010. – 352 b.
2. Nishonova Z.T., Alimuhamedova D.A. Rivojlanish psixologiyasi va pedagogik psixologiya. – Toshkent: O'zbekiston Faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2018. – 420 b.
3. Karimova V.M. Ijtimoiy psixologiya. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2012. – 192 b.
4. Haydarov F.I., Xalilova N.I. Umumiy psixologiya. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. – 312 b.

5. Nishonova Z.T. Shaxs psixologiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston Faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2016. – 280 b.
6. Erikson E.H. Identity: Youth and Crisis. – New York: W.W. Norton & Company, 1968. – 336 p.
7. Marcia J.E. Development and Validation of Ego Identity Status // Journal of Personality and Social Psychology. – 1966. – Vol. 3(5). – P. 551–558.
8. Boyd D. It's Complicated: The Social Lives of Networked Teens. – New Haven: Yale University Press, 2014. – 281 p.
9. Valkenburg P.M., Peter J. Social Consequences of the Internet for Adolescents: A Decade of Research // Current Directions in Psychological Science. – 2009. – Vol. 18(1). – P. 1–5.
10. Livingstone S., Third A. Children and Young People's Rights in the Digital Age: An Emerong Agenda // New Media & Society. – 2017. – Vol. 19(5). – P. 657–670.